

УДК 37.01

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Вербицька Вікторія Іванівна

м.Харків

В статті здійснюється аналіз багатогранної системи фінансування вищої освіти взагалі та, зокрема, підготовки висококваліфікованих спеціалістів у економічно розвинутих країнах світу та в Україні. Визначено пріоритетне значення новітніх видів і форм фінансування вищої освіти. Доведено ефективність використання різноманітних форм і методів фінансування підготовки вищою школою конкурентоспроможних фахівців, що забезпечує дієве формування еліти кваліфікованих робітників, здатних відповідати сучасним потребам народного господарства країни та вивести економіку України з економічної кризи. Відзначено, що для отримання високої кваліфікації в економічно розвинутих країнах створені сприятливі

умови, серед яких не останнє місце посідає високий рівень заробітної плати науково-педагогічних працівників. Охарактеризовано систему підвищення кваліфікації та обґрунтовано необхідність приділення державою особливої уваги розвитку та фінансуванню забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців та необхідність залучення до цього процесу різноманітних джерел фінансування вищої освіти.

Ключові слова: освіта, фінансування, кваліфікація, бюджетні кошти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна економіка має справу перш за все з високо-кваліфіковани-

ми кадрами. Саме вони своєю працею здійснюють випуск високоякісної продукції, надають населенню необхідні послуги і, що особливо важливо, визначають напрямки розвитку економіки і національної культури. Тому саме їхньому розвитку держава повинна приділяти найбільшу увагу.

В умовах обмежених фінансових ресурсів держави фінансування вищої освіти потребує відмови від застарілих моделей фінансування та розробки нових засад з урахуванням соціальної значущості рівня освіти населення.

Аналіз останніх досліджень. Питання фінансового забезпечення підготовки кваліфікованих спеціалістів порушені в наукових працях Л.І.Бурдонос, Є.М.Бойко, Н.І.Вавіліної, С.О.Михаця, Т.М.Боголіб, С.І.Мельник, Т.В.Писаренко, М.П.Шаваріної, Т.В.Шокун, та багатьох інших. В той же час особливості вирішення зазначеного питання ще недостатньо розглянуті в сучасній науковій літературі та потребують підвищеної уваги з боку вчених і практиків.

Метою статті є аналіз основних принципів та положень фінансової політики провідних держав світу в галузі підготовки висококваліфікованих робітників та обґрунтування необхідності зміни засад такої політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світі уже протягом декількох десятиліть визнано є концепція людського капіталу, у відповідності з якою освіта розглядається як ключовий чинник економічного зростання, соціального та економічного благополуччя, як інвестиційна галузь духовного виробництва. Теорія людського капіталу сприяла широкому усвідомленню важливості освіти для економічного зростання і доцільності збільшення ресурсів, які спрямовуються на розвиток освіти. Але для того, щоб освіта була передумовою економічного зростання, вона, як підтверджує досвід високорозвинених країн, має випереджати в часі інші складові економіки.

На жаль, всупереч об'єктивним потребам суспільного розвитку, в Україні простежується тенденція до зменшення бюджетного фінансування освіти. Вимога спрямовувати на освітню галузь 10% ВВП не виконується, а з 2010 р. припинено державне фінансування комунальних витрат ВНЗ, які, так само як і закупівля обладнання і книг, оновлення гуртожитків, фінансуються з доходів від платного навчання. Призупинено бюджетне фінансування пільгових кредитів на будівництво житла для науково-педагогічного персоналу. Вкрай обмежене зарубіжне стажування у провідних освітніх центрах світу за державний кошт. Оплата праці викладачів ВНЗ є низькою [1].

Іншим чинником, який впливає на якість робочої сили, є рівень заробітної плати. Тому великого значення набуває встановлення в економіці заробітної плати і ієрархії доходів, які б заохочували високоякісну працю, освіту і кваліфікацію, ініціативне, творче відношення до роботи.

В економічно розвинутих країнах є нормою практика, коли провідні кадри народного господарства – адміністративно-управлінський персонал, спеціалісти з вищою і середньою спеціальною освітою та працівники високої кваліфікації, пов'язані з найбільш відповідальною і творчою за змістом працею, отримують і найбільш високу винагороду. Для прикладу, в 1993 році в США тижневий заробіток адміністративно-управлінського персоналу складав 791 дол., висококваліфікованих працівників – 509 дол., в той же час у торговельних службовців та адміністративно-допоміжного персоналу він дорівнював відповідно 544 і 492 дол., у робітників середньої та низької кваліфікації – 407 і 319 дол., у робітників, зайнятих в сільському господарстві – 274 дол. [2]. Відсутність подібної залежності в Україні може призвести до втрати цінності освіти, отриманої кваліфікації, культури. А це, в свою чергу, призведе до гальмування наукою технічного і загальнокультурного прогресу країни.

Повертаючись до прогресивного досвіду США, слід відзначити, що кожний крок працівника в загальноосвітньому, кваліфікаційному і, тим більше, науковому рості практично

завжди заохочується і відображується у заробітній платі. Залежність заробітної плати від рівня освіти і наукової підготовки простежується у всіх галузях народного господарства.

Виплата заробітної плати відповідно до професійно-кваліфікаційної підготовки працівника, а не тільки за фактично виконану на даний період роботу, є широко розповсюдженим принципом оплати праці в економічно розвинутих країнах, від існування якого вииграють обидві сторони. І тому тимчасова переплата за кваліфікацію, як правило, в подальшому з лихвою покривається вкладом працівника в розвиток виробництва.

Важливо відзначити, що для отримання високої кваліфікації в економічно розвинутих країнах створені досить сприятливі умови: безоплатна середня спеціальна, а в багатьох країнах (частково чи повністю) і вища освіта, відсутність, як правило, конкурсних екзаменів, розповсюдженість учбових закладів, добре поставлена державна і внутріфірмова підготовка. Про якість останньої свідчить тенденція статтевікового безробіття в США (дані за 1996 р.): 16-19 років – 17,9 %, 20-24 – 9,9%, 25-54 – 4,3%, 55 і старші – 3,3%.

Тому можна стверджувати, що витрати на освіту і взагалі на формування нового типу робітника, який має достатній рівень загальної та спеціальної професійної підготовки, на сьогодні розглядаються як одна з форм капіталовкладень, що приносить прибуток, і фінансуються значною мірою за рахунок держави. За даними американського економіста Т.Шульца, майже 1/3 національного доходу США одержується завдяки підвищенню рівня освіти [3].

Очевидно, що в умовах значного бюджетного дефіциту система національної освіти повинна фінансуватись не тільки з державного бюджету, а й здійснюватись з інших джерел, як це робиться в економічно розвинутих країнах. Так, наприклад, в США держава покриває лише 11 % витрат на вищу освіту, а уряди штатів і місцеві органи управління – 48 %. Студенти або їх батьки поповнюють бюджет внесками і платою за навчання, що в сумі складає 14% доходної частини вищої школи. 20% коштів вузи заробляють самі шляхом надання різноманітних видів послуг. Від філантропів, як правило, випускників вузів, до бюджету надходить 4%, 3 % – з інших джерел.

Характерно, що високі темпи зростання витрат на освіту супроводжуються розширенням масштабів досліджень її економічної та соціальної ефективності.

За оцінками Л.Л.Леслі та П.Т.Брнимана, інвестиції приватних громадян у вищу освіту повністю окуповуються. Коефіцієнт окупності приватних вкладень у навчання на дипломному рівні (річний довічний дохід від вкладень в освіту) знаходиться в межах 11,8 – 13,4 %, а на післядипломному рівні – 8 % для одного рівня навчання і 7,2 та 6,6 % для магістра і доктора філософії. Соціальна віддача вищої освіти також є досить позитивною: затрати суспільства на освіту окуповуються в значно більшій мірі, ніж передбачалось. Коефіцієнт окупності суспільних затрат на навчання на дипломному рівні знаходиться в межах 11,6-12,1%.

Не менш важливого значення в системі підготовки висококваліфікованих кадрів на сучасному етапі набуває система підвищення кваліфікації спеціалістів. Тенденція прискорення процесу старіння знань призводить до того, що чисельна група спеціалістів середньої та вищої ланки постійно потребує підвищення кваліфікації і, володіючи достатнім освітнім рівнем, об'єктивно готова до сприйняття нових знань.

Цікавим з цього приводу є також і досвід Японії. Підвищення кваліфікації спеціалістів, а також їх перепідготовка здійснюються як безпосередньо на підприємствах, так і в традиційних вищих учбових закладах. При цьому найбільшого розповсюдження отримав перший напрямок. Справа в тому, що в розширенні і ефективному функціонуванні системи підвищення кваліфікації спеціалістів зацікавлений перш за все приватний капітал, що намагається знизити витрати виробництва і підвищити конкурентоспроможність

своїх товарів за рахунок підвищення загальноосвітнього, професійного і науково-технічного рівня найманої робочої сили [4].

Широкого розвитку отримало співробітництво вузів і промислових підприємств в галузі підвищення кваліфікації кадрів. Основними його формами є:

- організація короткострокових курсів у вузах для навчання персоналу з відривом від виробництва;
- участь викладачів і студентів в НДР за замовленням підприємств;
- організація спільних програм підвищення кваліфікації кадрів;
- взаємний обмін персоналом [5-6].

Звичайно, що таке співробітництво будується на взаємовигідній основі і, порад з державним фінансуванням системи освіти в цілому дозволяє їй знаходитись на відповідному місці в економіці, що функціонує в умовах вільного ринку.

Висновки. Сучасні кризові умови України спричиняють дефіциту бюджетних коштів і загостренню соціальних

проблем, що призводять до руйнівних тенденцій процесу формування висококваліфікованої робочої сили в Україні. Тому, виходячи із світового досвіду фінансування системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, необхідно розробити механізм фінансового забезпечення підготовки конкурентоспроможної на ринку праці робочої сили з використанням багатоканальної системи фінансування цих заходів, оскільки вигоду від подібних вкладень отримують як держава, так і громадяни та підприємства. У силу цього необхідно створювати умови для культурного, духовного та професійного зростання педагогів всіх без винятку рівнів освіти, підвищення їх соціального статусу, а також відчутне в перспективі зростання оплати їх праці, підвищення рівня життя. Саме такі заходи, на думку автора, дозволять Україні вийти на принципово новий розвиток економіки.

Перспективами подальших розробок у цьому напрямку є розробка комплексу різноманітних механізмів фінансового забезпечення підготовки кваліфікованої та конкурентоспроможної на ринку праці робочої сили при умовах використання багатоканальної системи їх фінансування.

Література та джерела

1. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л.С.Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///D:/Downloads/tipp_2013_2_44.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т.М.Боголіб. – К.: Освіта України, 2006. – 324 с.
3. Бурдонос Л.І. Теоретичне обґрунтування фінансового забезпечення розвитку університетської науки / Бурдонос Л.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/10/burdonos.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Боголіб Т.М. Фінансування освіти за кордоном / Т.М.Боголіб // Фінанси України. – 2005. – №8. – С.132-140
5. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування / Л.І.Антошкіна. – К.: ВД "Корпорація", 2005. – 368 с.
6. Сафонова В.Є. Удосконалення фінансово-економічного механізму функціонування закладів вищої освіти / В.Є.Сафонова // Стратегічні пріоритети: зб. наук. праць Національного інституту стратегічних досліджень. – К., 2009. – № 2 (11). – С.102-109

В статье произведен анализ многогранной системы финансирования высшего образования вообще и подготовки высококвалифицированных специалистов в экономически развитых странах мира и в Украине, в частности. Определено приоритетное значение новейших видов и форм финансирования высшего образования. Доказана эффективность использования различных форм и методов финансирования подготовки высшей школой конкурентоспособных специалистов, обеспечивающих эффективное формирование элиты квалифицированных рабочих, способных соответствовать современным потребностям народного хозяйства страны и вывести экономику Украины из экономического кризиса. Отмечено, что для получения высокой квалификации в экономически развитых странах созданы благоприятные условия, среди которых не последнее место занимает высокий уровень заработной платы научно-педагогических работников. Охарактеризована система повышения квалификации специалистов и обоснована необходимость уделять государством особое внимание развитию и финансированию обеспечения подготовки квалифицированных специалистов и необходимость привлечения к этому процессу различных источников для финансирования высшего образования.

Ключевые слова: образование, финансирование, квалификация, бюджетные средства.

The article analyzes the multifaceted system of financing of higher education in general and, in particular, the training of highly qualified specialists in the economically developed countries of the world and in Ukraine. Identified priority species and the newest forms of financing higher education. The efficiency of the use of various forms and methods of financing of higher education of competitive specialists has been proved, providing an effective formation of an elite of skilled workers who can meet the contemporary needs of the national economy and to bring Ukraine's economy out of the economic crisis. It has been noted that to obtain qualifications in economically developed countries favourable conditions are to be established among which the high wages of researchers and teachers. The system of training has been characterized and the necessity of paying special attention to the development of the state and funding to ensure the training of professionals has been stressed as well as the necessity of involving different sources of financing the higher education.

Key words: education, finance, qualification, budgetary funds.